

POKOJ VÁM!

Milí farníci, hosté a návštěvníci našeho kostela. Dnes se vám do rukou dostává toto číslo farního časopisu, tentokrát obsahově jiné, než obvykle. Úmyslně jsme vypustili pravidelné rubriky, na které jste zvyklí, postupně budou zařazeny v dalších číslech. Předkládáme vám toto číslo mimořádné a podrobné svým obsahem s cílem vám přiblížit náhled na čerstvě zrestaurovaný oltář Nejsvětější Trojice způsobem jiným, než jej vnímáme jako pravidelní návštěvníci. Totiž, dokončení restaurování oltáře Nejsvětější Trojice svým významem daleko přesahuje hranice naší farní obce. Oltář vám přiblížíme v historii, ikonografii, seznámíme vás podrobně s architekturou, sochařskou a malířskou výzdobou, eucharistickou symbolikou a konenčně i s restaurováním. A to uceleně v tomto čísle farního časopisu.

(redakce)

Oltář Nejsvětější Trojice

Oltář zasvěcený Nejsvětější Trojici, umístěný při čele jižní boční lodi, tvoří rovnováhu k protilehlému oltáři Panny Marie. Výzdoba oltáře kombinuje ikonografické motivy Ukřížování, Nejsvětější Trojice a eucharistické symboliky. V případě malířské výzdoby nelze jednoznačně určit autora, sochařská složka je jedním z nejpozoruhodnějších děl moravského barokního sochaře Jiřího Antonína Heinze.

Jak všichni vnímáme, na přelomu let 2001-2002 byl oltář podroben restaurátorskému průzkumu, který potvrdil nejen jeho havarijní stav, ale identifikoval také originální povrchovou úpravu. Na průzkumové práce navázalo postupně restaurování malířské a sochařské výzdoby, které proběhlo v letech 2003-2005. V letošním roce došlo konečně i na restaurování vlastní architektury oltáře, cílem bylo oltář navrátit jeho původní barokní podobu odpovídající době vzniku.

První rozsáhlejší oprava, ke které došlo zřejmě velice záhy, na počátku osmdesátých let 18. století, byla vyvolána poškozením oltáře požárem v roce 1779. Požár, který 7. srpna toho roku vzplál v domě mědikovce Lorenze Schrotta, sto-

jího v blízkosti kostela, se rychle rozšířil na okolní domy i chrám. Žár byl tehdy prý tak intenzivní, že roztavil zvony, zcela zničil hlavní oltář a destruoval zdivo mezi presbytářem a lodí kostela. Na obnovu chrámu a jeho vnitřního vybavení přispěla částkou 1500 zl. také císařovna Marie Terezie. Její dobrodiní zaznamenává latinský nápis nad vchodem do sakristie kostela. Druhá úprava oltáře, která víceméně odpovídala stavu před započatím restaurování, zcela potlačila nejen originální rukopis sochařské výzdoby, ale také původní výtvarné vyznění

celé stavby a její působení v interiéru kostela. Byla provedena zřejmě někdy v první polovině 20. století, snad při příležitosti šestistého výročí založení kostela, které uběhlo v roce 1927. Oltář je gradován v závislosti na pozici diváka a na jeho pohybu kostelním prostorem. Při postupném otevírání edikuly dochází ke kompozičnímu a také ikonografickému propojení sochařské výzdoby s architektonickou i malířskou složkou oltáře. Ačkoli má sochařská složka předem pevně vymezená místa, kompozice figur založená na akcentování gest plní významnou roli zprostředkovatele scény odehrávající se na obou plátnech.

SOCHAŘSKÁ VÝZDOBA OLTÁŘE - DÍLO JIŘÍHO ANTONÍNA HEINZE

Sochařská výzdoba bočního oltáře Nejsvětější Trojice je dílem moravského sochaře Jiřího Antonína Heinze, který ho vytváří na počátku své samostatné profesní dráhy, na konci dvacátých či na začátku třicátých let 18. století, jako městský sochař v Uničově.

Socha v nadživotní velikosti osazená po levé straně oltáře znázorňuje sv. Marii Magdalénu. Na pravém bočním volutovém křídle je umístěna socha sv. Jana Evangelisty.

JIŘÍ ANTONÍN HEINZ (SVITAVY 1698 - ZNOJMO 1759)

Moravský sochař Jiří Antonín Heinz patří ke generaci umělců stojících svým dílem na pomezí vrcholně barokního a pozdně barokního slohu. Vyšel z domácího prostředí, ve své tvorbě však jedinečným způsobem reaguje na aktuální vývojové tendence v umění a výrazně tak překračuje

regionální rámec své působnosti.

Na počátku své tvůrčí dráhy prošel pravděpodobně důkladným kamenosochařským školením, kterému odpovídá nejen práce se sochařskou hmotou, ale také výrazně prostorové citění. Narodil roku 1698 ve Svitavách a na počátku druhého desetiletí 18. století se vyučil patrně v dílně olomouckého sochaře Johanna Sturmera (asi 1675-1729), který zde působil mezi léty 1707-1712.

V Uničově se Heinz zřejmě záhy velice dobře zavedl, jak o tom svědčí jeho koupě domů, a také aktivně zapojil do

společenského i politického života. Svou výbušnou povahou si však zároveň nepřátelil mnohé z objednavatelů a přišel o několik prestižních zakázek. Spory

s uničovskými radními nakonec přispěly k jeho odchodu z města v roce 1735. Ještě téhož roku se usadil v Olomouci, měšťanské a mistrovské právo přesto získal až zhruba po třech letech pobytu ve městě, roku 1738.

Většinu zakázek sochař uskutěčňuje v blízkém i vzdálenějším okolí. Za všechny jmenujme alespoň výzdobu hlavního oltáře kostela sv. Filipa a Jakuba v Litovli - Starém Městě, bývalý hlavní oltář a kazatelnu farního kostela v Bohuňovicích, prostorově propracované sousoší sv. Jana Nepomuckého v Dubu nad Moravou, sochu sv. Floriána v Uhřetěticích, či originální výzdobu pohřební

kaple rodu Žerotínů v kostele sv. Jana Křtitele ve Velkých Losinách z doby těsně před přesídlením do Znojma. Na velkolesinském panství Žerotínů se Heinz se svou dílnou objevuje ostatně již dříve, při sochařském vybavování barokní zámecké zahrady, která se dochovala bohužel jen ve velmi torzálním stavu.

Ještě za svého pobytu v Olomouci se roce 1742 krátce vrací do Uničova, aby dokončil Tischlerem v roce 1735 započatou výzdobu mariánského sloupu. Spodní etáž statue osadil šestíci monumentálních světeckých figur a stavbu završil roku 1743 nadživotní sochou Panny Marie Immaculaty. Ještě před tím však realizuje pískovcovou Apoteózu sv. Jana Nepomuckého, dnes umístěnou poblíž uničovského klášterního kostela, která spolu se sochami spodní etáže mariánského sloupu patří bezpochyby k jeho vrcholným kamenosochařským dílům. Na rozdíl od vrcholně barokních dozvuků v prostorově excentricky citěných kompozicích soch světců ze sloupu, je sousoší sv. Jana Nepomuckého prochnuto již pozdně barokním duchem projevujícím se v daleko soustředěnějším, vnitřním výrazovém výtvarném řešení. Roku 1745 se Heinz stěhuje i s rodinou do Znojma.

V závěrečném tvůrčím období pra-

cuje především pro církevní řády - jezuity, minority, premonstráty a nakonec dominikány. Mezi nejpozoruhodnější díla této životní etapy patří štuková výzdoba kaple sv. Norberta v premonstrátském klášterním kostele v Louce u Znojma, sochařská výzdoba oltáře bývalého minoritského klášterního kostela ve Znojmě a práce pro klášterní kostel znojmských dominikánů.

Roku 1755, po smrti své třetí ženy a dětí, Heinz vstoupil do dominikánského kláštera, kde také jako laický bratr Klaudius ve věku šedesáti jedna let roku 1759 zemřel a byl pochován v hrobce pod hlavním oltářem. Jeho sochařské nástroje, modely a výkresy byly později, za převora Hemergilda Schneidera (1776 - 1779), prodány některému ze znojmských sochařů.

MALÍŘSKÁ VÝZDOBA

Oltářní architektura obsahuje vedle výjimečné sochařské výzdoby také hlavní oltářní obraz a obraz v nástavci - olejomalby na plátně. Ústřednímu obrazu uničovského bočního oltáře dominuje v centru horní části monstrance, které asistují po levé straně (tj. z heraldického hlediska významnější straně) ukřižovaný Kristus a vpravo klečící Panna Maria. Kristovi prýští z rány na boku krev, zatímco Madoně z cudně ukrytého řádu mléko, jejichž proudy se slévají v centrální monstranci. V jejím středu je zobrazen kříž, na kterém spočívá beránek, ztělesnění Kristovy oběti, a na ní trůní Bůh Otec s holubicí Ducha svatého. Motiv eucharistické svátosti obrazu dominuje, ovládá téměř polovinu obrazového pole. Ve spodní části je plocha zaplněna anděly a svatými přímluvci, kteří jsou viditelně zastoupeni sv.

Janem Nepomuckým (v rochetě s almucí a smeknutým biretem v ruce), sv. Janem Sarkanderem (sutana), sv. Mikulášem z Bari (atribut tří koulí na knize), sv. Apolónií (kleště s vytrženým zubem) a dále jsou rozpoznatelní sv. Augustin (planoucí srdce), sv. Ondřej (kříž ve tvaru písmene X) a sv. Josef (lilie). Levé části této partie obrazu dominuje anděl vysvobozující hříšníka z plamenů Pekla, ve kterém jsou ponořeni další zatracenci, na což dohlíží archanděl Michael s planoucím mečem a váhami. Za touto scénou lze ještě identifikovat archanděly Rafaela (poutnická hůl)

a Gabriela (lilie), tradiční účastníky Posledního soudu. Kompozice obrazu je především ve spodní části neobyčejně dynamická, plně odpovídající dramatické situaci záchrany duše ze zatracení. K umírněnosti výrazu této partie obrazu přispívá nejen elegantní postava klečící Panny Marie, ale rovněž způsob zobrazení Krista, který je se zavřenými očima zachycen v okamžiku smrti. Tomu odpovídá i zasmušilý výraz Boha Otce s přivřenými očima.

Podobně, jako je na předchozím obraze ústředním motivem monstrance jakožto symbol Těla Páně, tak na obraze v nástavci je ústředním motivem kalich, odkazující na krev Páně. V horní části obrazu na toto téma ukazuje výrazný kalich, který je nejen symbolem smrti, ale i výrazem úmyslu Boha Otce, jenž rozhodl o smrti Syna a dává mu kalich jako jeho pravý úděl. Jako předzvěst blízké Kristovy smrti jsou přítomni další andělé držící vedle vlastního kříže s hřeby nástroje umučení: sloup s provazy, důtky, kopí, octová houba na tyči a trnová koruna.

Lze konstatovat, že jednotící ideou, kte-

rá prostupuje ikonografií obou uničovských oltářních obrazů je eucharistická symbolika, což se odrazilo v jejich tradičním označení jako Adorace Těla a Krve Páně. Zsvěcení oltáře se dříve uvádělo jako Těla Páně, což není zcela přesné. Eucharistické téma je sice v sakrálním umění, a barokním zvláště, značně rozšířené, nicméně uničovské malby představují velice originální zpracování tohoto motivu. Už samotné odkazy na prvky svátosti jsou zvláštní. Ne tolik u monstrance, jako u akcentovaného kalichu, který zajímavě spojuje symboliku Kristova údělu s motivem kalichu obecnství, tj. souvisejícím s časově těsně předcházejícím ustanovením večeře Páně („tento kalich jest nová smlouva v mé krvi, která se za vás vylévá“, Luk 22, 20), kdy Kristus předal apoštolům kalich své oběti jako předzvěst stejného údělu, který je čeká, ale ovšem rovněž jako vyjádření jistoty, že církve a věřící mají účast na oběti Krista.

RESTAUROVÁNÍ

Architektura retábula byla v originální vrstvě opatřena klišokřídovým podkladem s podmalbou, na kterou byla aplikována olejová tempera imitující mramor. Při pozdější úpravě došlo k překrytí této vrstvy novým podkladem a povrch byl opět pojednán iluzivním mramorováním, tentokrát však bez respektu k originální barevnosti. Zlacené plochy oltářní architektury byly přezlacený. Spodní části architektury - přední část menzy a části postamentů sloupů - se v původní podobě nedochovaly. Zřejmě již při první úpravě oltáře po požáru kostela byly tyto části vyměněny. Dřevo je opět v těchto místech vlivem vlhkosti a silného napadení dřevokazným hmyzem nejvíce poškozeno.

U sochařské výzdoby byla pod dvěma, víceméně souvislými vrstvami přemalby identifikována překvapivě intaktně dochovaná originální povrchová úprava. Sochy z lipového dřeva byly opatřeny klišokřídovým podkladem, na který byla nanesena vrstva leštěné bělí zatónovaná do lehce narůžovělého tónu barvy slonové kosti. U obou nadživotních soch světců byly okraje a některé detaily drapérií a atributů zlacený plátkovým zlatem na červeném polimentu. Původní zlacení bylo prokázáno také na křídlech andělů, symbolu Nejsvětější Trojice v paprscích svatozáře v nástavci, některých plastických člancích (hlavice a patky sloupů) a ornamentální výzdobě architektury.

Dřevo obou soch bylo napadeno červotočem. Stav dřevní hmoty figury sv. Máří Magdaleny byl havarijní. Řezba bohaté drapérie se oddělovala od korpusu a některé fragmenty rozevlátého pláště, malíček pravé ruky, část stuhu šatu a svatozář již zcela scházely. Socha sv. Jana Evangelisty byla zasažena dřevokazným hmyzem v menší míře. Drapérie pláště však byla díky dlou-

hodobému kontaktu s vlhkou omítkou částečně rozpadlá. Oddělené části dřeva byly ztrouchnivělé a klížené spoje s původními smrkovými kolíky zcela nefunkční. Scházely atribut husího brka, který světěk držel v napřažené pravé ruce a svatozář.

Jak naznačuje kresebná rekonstrukce, která byla vytvořena na základě sondážního průzkumu, byla architektura oltáře původně opatřena iluzivním mramorováním kombinujícím červené, tmavě zelené a modré tóny se zlacenými detaily ornamentální výzdoby. Ušlechtilý materiál mramoru měla imitovat také sochařská výzdoba provedená v bílé, leštěné a lehce tónované bělí se zlacenými detaily. Zářivou, vrcholně barokní barevnost pozdější úpravy oltáře tak zcela změnila. Starší ze dvou celoplošných úprav ještě respektovala původní barevnost soch a byla provedena ve světle okrové monochromii, zlacené detaily však měly tentokrát žlutý podklad. Druhá, novodobá polychromní přemalba, však zcela potlačila nejen původní kompozici oltáře, ale do značné míry také autorský rukopis obou nadživotních figur světců.

Oba obrazy byly po demontáži a očištění od hrubých nečistot převezeny do ateliéru. Po zajištění barevné vrstvy přelepem byla plátna sejmuta z pomocných rámu a jejich rubové strany očištěny od zbytků klíhových nátěrů. Vzhledem k poškození pláten a jejich podkladových rámu došlo následně k rentoalži na lněné plátno a napnutí na nové, pomocné rámy. V místech, kde byly v originálním plátně trhliny, byly ještě předtím nalepeny papírové mezivložky. Po sejmutí ochranných přelepů na lícových stranách byly v nečistotách a lakových vrstvách provedeny sondy, které odhalily rozsah přemalby. Vzhledem k torzálnímu stavu originální malby poškozené požárem nebylo možné nejstarší přemalby obou pláten z počátku osmdesátých let 18. století odstranit. Z celého povrchu plátna byly tedy sejmuty nečistoty, ztenčeny lakové vrstvy a odstraněny pozdější barevné korektury některých poškození. Po vytmelení byla malba podlakována damarovým lakem a do závěrečného polomatného voskového laku byly provedeny retuše olejovými barvami.

Také obě nadživotní sochy bylo nutné sejmut a restaurovat v podmínkách ateliéru. Postava světce spolu s oddělenými díly druhé figury byla ihned po převozu opakovaně petrifikována syntetickou pryskyřicí. Napouštění probíhalo postupně, aby nedošlo ke zborcení hmoty dřeva originálu. Socha sv. Jana Evangelisty byla zpevněna pryskyřicí opakovaným nátěrem z rubové strany. Oddělené napetrifikované části byly přilepeny a sesazeny pomocí nových dřevěných čepů, přičemž některé partie bylo nutné z rubové strany opatřit zpevně-

ňující bandáží. Chybějící části soch - draperie, malíček pravé ruky, stuha a svatozář u sochy sv. Máří Magdalény, svatozář a husí brk u postavy sv. Jana Evangelisty - byly rekonstruovány a doplněny v lipovém dřevě, drobnější defekty vytmeleny kličokřídovým tmelem a zabroušeny.

Rozšířené sondy v polychromii obou soch prokázaly téměř intaktní stav zachování originální povrchové úpravy. Vrstva leštěné běli byla i s křídovým podkladem v překvapivě dobrém stavu, neuvolněná od podkladu, s živou, dobře leštitelnou polimentovou vrstvou. Ve velmi dobrém stavu bylo také původní zlacení lemů rouch a některých detailů provedené plátkovým zlatem na červený poliment.

Snímání dvou druhotných přemaleb probíhalo částečně mechanicky, skalpelem a částečně nabobtnáním snímaných vrstev organickými rozpouštědly. Nově doplněná místa a defekty byly přizpůsobeny originálu. Chybějící místa povrchové úpravy polírovací bělí byla doplněna tónovaným bílým polimentem nanášeným štětcem a retušována akvarelovými barvami. Retuše zlacených partií byly po vytmelení provedeny plátkovým zlatem na červený bokusový podklad. Původní plocha polírovací běli byla po dočištění, stejně jako zlacené prvky, jemně přešetřena achátem.

K restaurování vlastní stavby oltáře došlo postupně od roku 2006, a to přímo v kostele. Bylo nutno mechanicky s pomocí skalpele odkryt vrstvu nátěrů až k původnímu, baroknímu. Některé části oltáře ve spodní části bylo nutno nahradit kopími nově vyrobenými.

V posledních týdnech, ve finiši, jsme se mohli častěji setkat i s trojicí restaurátorek ak. mal. Janou Krotkou, Mgr. Ivou Ehrenbergerovou a Dis. Monikou Bělohlávkovou.

Restaurování výzdoby oltáře bylo započato iniciativou bývalého duchovního správce **P. Maxmiliana Jarosche** a usku-

tečnilo za finanční podpory Olomouckého kraje, v rámci programu „Obnova kulturních památek v Olomouckém kraji“ a Městského úřadu v Uničově.

Většina textového a obrazového materiálu byla použita z publikace vydané Muzeem umění Olomouc u příležitosti výstavy sochařské a malířské výzdoby oltáře v Arcidiecézním muzeu v Olomouci, a to s laskavým svolením autora textu v publikaci Mgr. Ondřeje Jakubce.

(jako)

Při restaurování tohoto bočního oltáře byly nalezeny gotické nástěnné malby pocházející přibližně ze 2. poloviny 14. až 1. poloviny 15. století. Cyklus obsahuje celkem 12 výjevů, z nichž některé nemohou být vzhledem k jejich obtížné dostupnosti odkryty (např. scény za oltářní stěnou nebo nápis za mensou). Dva pásy maleb nacházející se v místech za oltářním obrazem, stěnou oltáře a sochou sv. Jana Evangelisty zahrnují scény ze života Krista a legendu sv. Erasma. Malby byly v minulosti překryty třemi vrstvami vápna, třemi barevnými nátěry a v místech defektů vyspraveny vápenným tmelem. Po dokončení restaurátorských prací na oltářích byly fragmenty gotických maleb zakryty oltářním obrazem a sochou sv. Jana Evangelisty.

(Dis. Monika Bělohlávková)

SLOVO PANA DĚKANA

Restaurování oltáře Nejsvětější Trojice může být pro nás příležitostí k zamyšlení nad poselstvím, které nám barokní umělec

žijící před třemi staletími chtěl zprostředkovat. Co nám tedy chce asi celé toto dílo - oltář Nejsvětější Trojice - říci, co nám chtěli umělci, kteří toto dílo vytvořili, zprostředkovat?

Nebudu se zde zabývat ani tak vysvětlením toho, co znázorňují jednotlivé obrazy a sochy, to přenechávám jiným, ale soustředíme se na význam, smysl tohoto díla, kterým je restaurovaný oltář Nejsvětější Trojice. Už samotný název oltáře je sice velmi zajímavý, ale nevystihuje onen význam, tedy smysl tohoto díla, nejde vlastně o ztvárnění Nejsvětější Trojice. Hlavní poselství tohoto oltáře je jiné. Je sice pravda, že na velkém obraze tohoto oltáře je znázorněna Nejsvětější Trojice: Bůh Otec je ztvárněn jako stařec, Boží Syn jako vykupitel na kříži a Duch sv. jako holubice. Je však zcela nepřehlédnutelné, že oba obrazy jsou zaměřeny na Eucharistii a ta je v centru pozornosti každého pozorovatele, velký obraz znázorňuje adoraci Těla Kristova a menší obraz adoraci Krve Kristovy.

Velký obraz s monstrancí a Tělem Kristovým uprostřed nám chce ukázat, že Panna Maria a celé nebe s anděly a svatými adorují a klaní se před svým Pánem, který se za ně obětoval na kříži. Vědí, že vydal své tělo nejen na kříži, ale také při Poslední večeři v podobě chleba, a proto řekl: „*Vezměte a jezte, toto je mé tělo, které se za vás vydává.*“

Menší obraz zase znázorňuje Krev Kristovu, kterou Ježíš prolil nejen na kříži, ale také v Getsemanské zahradě, kde se potil krví. Tutéž Krev Ježíš „prolévá“ i při mši sv., když proměňuje víno ve svou Krev: „*Vezměte a pijte z něho všichni: toto je kalich mé krve, která se prolévá za vás a za všechny na odpuštění hříchů.*“

Hlavním záměrem umělce – malíře - tedy nebylo ztvárnit Nejsvětější Trojici, ale vyzvednout velikost, úctu a důležitost Eucharistie. Kdykoliv se tedy podíváme pozorně na tento oltář, měli bychom se ponořit do tajemství Eucharistie, měli bychom rozjímat nad tímto velkým darem Krista, který je jistě také darem Nejsvětější Trojice, a děkovat za něj. (jj)

Naše poděkování v těchto dnech směřuje především k akademickému malíři panu Jiřímu Látalovi z Litomyšle, který se se svými spolupracovníky roku 2002 pustil do restaurování oltáře Nejsvětější Trojice. Bez jeho velkého umění dát nový lesk vzácné památce bychom se dnes nemohli v našem kostele radovat z krásného a obnoveného díla našich barokních mistrů. Za celou farnost děkuje
P. Josef Janek, farář.

Jednoměsíčník POKOJ VÁM! vydává Římskokatolická farnost v Uničově. Neprodejné! Určeno pro vnitřní potřebu farnosti. Redakční rada: P. Josef Janek (jj), Jiří Hájek (jihá), Jitka Šenková (jiše), Dagmar Bradáčová (dabr), Jaroslav Kocůrek (jako), Jitka Kocůrková (jiko), František Vomáčka (frvo), František Kovařík (frko), Klárka Hájková (klhá) Grafická úprava (jako). Tiskne KartoTisk, Šumperk, tel: 737 132 766. E-mail: vomacka.fany@seznam.cz. Příspěvky posílat do 20. dne v měsíci psanou formou, na disketě, elektronickou poštou. Nevyžádané příspěvky se nevracejí. Římskokatolická farnost, Kostelní náměstí 153, 783 91 Uničov, tel: 585 054 500, E-mail: rkfunciov@tiscali.cz